

Юшкевич Ю. С. Трансформація аксіосфери української освіти в контексті євроінтеграційних процесів. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 120 (№5). С.207-210.

УДК 1:37

Юшкевич Ю. С.

ТРАНСФОРМАЦІЯ АКСІОСФЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Метою дослідження є визначення шляху подальшого розвитку сучасної української системи освіти, що знаходиться в процесі трансформаційних змін, детермінованих євроінтеграційними процесами, та виявлення найбільш актуальних для неї цінностей. До методів, що застосовувалися слід віднести перш за все гіпотетико-дедуктивний, компаративістський, структурно-функціональний, герменевтичний. У результаті даного дослідження було зроблено висновок, що євроінтеграційні процеси, якими характеризується розвиток сучасного українського соціуму, обумовлюють необхідність демократизації суспільного, політичного та культурного життя нашої держави. Побудова освіти на демократичних засадах не тільки надає Україні можливість гармонійної інтеграції у європейський освітній простір, а й стає нагальною потребою на шляху загальної демократизації суспільства. Покликанням сучасної системи освіти стає формування в особистості відчуття власної відповідальності перед собою і суспільством, а конститутивним принципом, згідно якого має відбуватися взаємодія всіх складових цієї системи, зокрема учасників освітнього процесу, повинна бути довіра.

Ключові слова: *відповідальність, демократизація, довіра, євроінтеграція, свобода, система освіти.*

Інтеграція України в європейський соціокультурний простір характеризується початком процесу демократизації політичної системи нашої країни. Необхідність становлення та розвитку демократичного суспільства в нашій державі, що можна вважати недосяжним без справжнього відродження

ціннісної матриці, яка виступає духовним орієнтиром на шляху виходу нашого суспільства із стану аномії в якому воно перебуває вже більш ніж двадцять п'ять років, детермінує переоцінку аксіосфери моралі всього українського соціуму на сучасному етапі його розвитку. Це, у свою чергу, передбачає реалізацію демократичних цінностей, в усіх сферах суспільного життя, зокрема в системі освіти.

Вагомий внесок у дослідження системи освіти та її аксіосфери здійснили В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, І. В. Бичко, М. І. Бойченко, І. А. Зязюн, С. Ф. Клепко, А. Є. Конверський, В. Г. Кремень, В. С. Лутай, І. Ф. Надольний, В. О. Огнев'юк, В. С. Пазенок та інші. Однак, не зважаючи на значний доробок наукових публікацій, все ж таки, на наш погляд, залишається недостатньо висвітленим питання трансформації аксіосфери освіти під впливом інтеграції України в сучасний європейський соціокультурний простір.

Метою дослідження є визначення шляху подальшого розвитку сучасної української системи освіти, що знаходиться в процесі трансформаційних змін, детермінованих євроінтеграційними процесами, та виявлення найбільш актуальних для неї цінностей.

Зміна ціннісних домінант, обумовлена розвитком суспільства, детермінує відповідну ціннісну переорієнтацію і в освітньому просторі. Так, демократизація освіти являє собою процес реформування освіти, що ґрунтується на демократичних засадах та «передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою, співробітництво викладач-студент у навчально-виховному процесі» [1, с. 85].

Проблема демократизації освіти є достатньо широкою та неоднозначною у своєму вирішенні. Так, помилковим буде розгляд цього процесу лише у ракурсі управління освітньою галуззю у цілому. Більш проблематичним, на наш погляд, є питання демократизації управління окремим навчальним закладом,

що передбачає декілька напрямів розвитку. Демократизація освітнього простору вищого навчального закладу, в першу чергу, вимагає реалізації прав і свобод студентства, що знаходить свій вираз у можливості самостійного вибору дисциплін для вивчення та формування індивідуального графіку відвідування занять; здійснення особистісноорієнтованої форми навчання, що покликана сприяти реалізації творчого потенціалу кожного учасника навчального процесу, завдяки збільшенню індивідуально-консультативної форми роботи викладача зі студентами як альтернативного варіанту традиційним колективним формам навчання – лекціям та семінарам і застосуванню інноваційних методик проведення занять.

Іншою стороною цього процесу є обов'язкова демократизація управлінської діяльності керівників навчальних закладів; формування демократичного стилю керівництва, що передбачає аналіз керівниками закладу стану викладання, рівня знань, умінь і навичок, з дотриманням принципу гуманності під час спілкування з викладачами; удосконалення форм, методів і стилю роботи керівника закладу та його заступників на засадах відповідальності з усуненням бюрократизму. Метою демократизації управління закладом освіти є підвищення відповідальності кожного члена колективу за доручену справу [4, с. 400].

Таким чином, основною цінністю та ціллю демократичної форми організації освітнього процесу виступає свобода. Децентралізація, що є складовою загального процесу демократизації освіти «дає підстави для підвищення рівня індивідуальної свободи кожного викладача і науково-освітнього закладу від нав'язаних форм зовнішньої оцінки. Вона передбачає значну професійну автономію, тобто кожен науковець або викладач не повинен підлягати регулярній перевірці іншими. Але з іншого боку, вона вимагає впровадження професійним співтовариством своїх власних стандартів професійної поведінки і певних моніторингових процедур, які повинні актуалізувати рівень конструктивної педагогічної взаємодії» [3, с. 235].

Слід зазначити, що межею свободи кожного окремого індивіду, так би мовити «платою» за неї, виступає особиста відповідальність. При цьому детермінованість сучасної моральності вище окресленими чинниками розвитку зумовила трансформацію змісту цієї морально-етичної цінності. Виходячи з дискурсивно трансформованої універсалістської етики, можна констатувати необхідність переходу на макро- та мікрорівнях взаємовідносин від монологічної до дискурс-етичної відповідальності, що знайшло своє відображення в двох контрарних моделях відповідальності. Різниця між ними полягає в тому, що монологічний зміст цієї цінності, який яскраво проявився у патерналізмі тоталітарних режимів, розділивши людей на так би мовити відповідальних та таких, що позбавлені цієї якості, передбачає відповідальність особистості «за» свої вчинки. Цей тип, основу якого складають традиційне гіпертрофоване піклування про оточуючих та відповідні добродійності, базується на конвенційному етосі. Діалогічна ж форма, що реалізується через відповідальність «перед» іншими людьми, групами та всім соціумом у цілому забезпечується демократичним механізмом дискурсивної етики. Це колективна відповідальність зрілих особистостей, які, спираючись на принцип справедливості, прагнуть узгодити інтереси та досягти консенсусу на основі діалогу [2, с. 21-24].

Отже, в якості морально-етичних цінностей, що мають конститутивне значення в становленні демократії в нашій державі, слід виділити свободу та відповідальність. При цьому, для досягнення високоморального стану українського соціуму при визначенні пріоритетності цих двох категорій слід виходити з принципу передування саме відповідальності. Високоморальне демократичне суспільство, де панує свобода та відповідальність, можливе лише за умови ефективної моральної соціалізації його представників, що включає як отримання етичного знання про актуальні у даному соціумі цінності, так і їх інтеріоризацію та реалізацію у відповідній діяльності, наявність якої визначає людину як морально-етичну особистість. Реалізація морально-етичних цінностей на рівні індивідуального суб'єкту передбачає гармонійне поєднання

природжених схильностей, здібностей людини та впливу соціального середовища, в якому вона перебуває і з яким себе ідентифікує. Кризовий стан сучасного соціуму визначає неможливість очікування стихійного виникнення моральності людини та зумовлює необхідність цілеспрямованого впливу на свідомість особистості з метою формування її аксіосфери моралі. В якості основних соціальних інститутів у цьому сенсі виступають родина, система освіти та засоби масової комунікації. Найбільш ефективним з них, здатним компенсувати недоліки сімейної освіти та скорегувати деформовану в результаті маніпулятивних впливів засобів масової комунікації систему морально-етичних цінностей, виступає інститут освіти [7, с. 227].

На жаль, слід констатувати, що у сучасній системі освіти переважає скоріше «тоталітарно-демократична» форма організації, що являє собою лише імітацію демократичної лінії розвитку яка в реальності має достатньо недемократичний зміст. Отже, перед сучасною Україною постає надскладне завдання – запровадити демократичні форми в усіх галузях життєдіяльності нашого суспільства, в першу чергу, у системі освіти, яка виступає одним із найважливіших інструментів демократизації.

Як вже було зазначено, сьогоднішня Україна знаходиться на етапі реалізації демократичної моделі функціонування суспільства, що робить її учасником загальноцивілізаційного процесу демократизації та лібералізації соціального простору. У сучасній науковій літературі термін «демократія» вживається в декількох значеннях. В першому варіанті, що пов'язаний з етимологією цього слова, під демократією мається на увазі форма управління державою, в основі якої лежить метод колективного прийняття рішень, застосування якого надає учасникам цього процесу можливість однакового впливу на кінцевий результат або на суттєві стадії його розвитку – «влада народу». Іншою площиною в якій реалізується ця форма організації є міжособистісні відносини. В цьому сенсі під демократією мається на увазі певна сукупність норм та принципів, що регулюють відносини між окремими представниками суспільства на -мікро та -макрорівні.

Одним з принципів, що має конститутивне значення в демократичному суспільстві є довіра. Так, у своїй праці «Довіра: соціальні чесноти і шлях до процвітання» [6] Френсіс Фукуяма, здійснюючи порівняльний аналіз окремих економічних, політичних та соціальних моделей країн з різним рівнем довіри, доводить принципову необхідність збільшення цього показника задля реалізації ідеалів ліберальної демократії та прогресивного розвитку економіки постіндустріального суспільства.

Слід зазначити, що дослідження реалізації принципу довіри та виявлення його рівня в освітній сфері передбачає декілька напрямків. Першим з них є аналіз проблеми наявності довіри до системи освіти взагалі. Однією з суттєвих складових реалізації принципу довіри як такого є здійснення об'єктом, в даному випадку, системою освіти, функцій, що спрямовані на збільшення або збереження ресурсів суб'єкту навчального процесу – соціального капіталу, яким в цьому контексті виступають знання, уміння, навички та компетенції, що дозволяють в майбутньому одержати певний прибуток. Це можна розглядати як деяку інвестицію, яку вкладає в себе індивід, розвиваючи свою суб'єктивність. Але, на жаль, згідно дослідженням українських науковців, під час перебування безпосередньо у системі сучасної освіти у студентства не тільки не збільшується рівень довіри до керівників навчальних закладів і системи освіти у цілому, а й до вертикалі влади та політичної системи взагалі, що в свою чергу може призвести до ще більшого погіршення ситуації в економічній сфері. Єдиним шляхом виходу з цієї ситуації, на думку дослідників цієї проблеми, є «розвинуте демократичне суспільство із високим вихідним рівнем інституціональної довіри. З огляду на цю обставину зміни освітнього рівня в українському суспільстві можуть виявитися економічно ефективними за умови синхронних позитивних змін соціальної сфери та нагромадження соціального капіталу» [5, с. 6].

Іншим аспектом проблеми, що розглядається є довіра керівництва навчального закладу до всіх учасників навчального процесу – викладачів та студентів. В цьому контексті, змістовною стороною поняття довіри є не

намагання отримати якийсь «прибуток», а навпаки готовність віддати, тобто делегувати реалізацію певних функцій, що сприятиме збільшенню капіталу всієї організації. Так, як зазначають історики економіки Дуглас Норт і Роберт Томас : «Ефективна організація економіки – ключ до економічного зростання; своїм економічним підйомом Захід зобов'язаний ефективній економічній організації Західної Європи». Практичним підтвердженням цієї позиції можна вважати модернізаційні зміни в організації виробництва, що відбулись в автоіндустрії у ХХ столітті. «Тойота» наділила своїх робочих більшою відповідальністю за управління конвеєром, що значно збільшило продуктивність праці. Саме завдяки новій заводській системі, що була відмінною від системи Генрі Форда, «Тойота» вийшла на міжнародний ринок.

Перенесення такої моделі організації в освітню сферу, зокрема в Україні, безумовно, може принести не менш значимий результат. Адже міжлюдська довіра уможливує міжлюдську солідарність, що стає живильною енергією солідарної суспільної дії. Таким чином реалізуються всі змістовні складові принципу довіри – збільшення відповідальності та прагнення здійснення власного обов'язку всіма учасниками освітнього процесу, формування відчуття солідарності та чітке усвідомлення мети, що в свою чергу активує мотиваційний механізм. Підтвердженням цьому може слугувати реалізація принципу довіри в освітній сфері інших країн, зокрема у Фінляндії, система освіти якої вважається однією з провідних у світі: викладачі довіряють системі, держава довіряє викладачам – не влаштовує ніяких інспекцій та перевірок, максимально скорочує звітність; учні та викладачі також довіряють один одному – домашні завдання і контрольні зведені до мінімуму. Тобто, навчальний процес є максимально творчим та вільним, що саме і призводить до високого рівня продуктивності у формуванні самостійної та відповідальної особистості.

Таким чином, можливо дійти висновку, що євроінтеграційні процеси якими характеризується розвиток сучасного українського соціуму обумовлюють необхідність демократизації суспільного, політичного та

культурного життя нашої держави. Стає зрозумілим, що саме побудова освіти на демократичних засадах не тільки надає Україні можливість гармонійної інтеграції у європейський освітній простір, а й стає нагальною потребою на шляху загальної демократизації суспільства. Адже система освіти є цариною, що, з одного боку, віддзеркалює всі ті процеси, що відбуваються у сучасному українському суспільстві, а з іншого, здійснює зворотній вплив та детермінує подальший розвиток соціальної системи. Покликанням сучасної системи освіти стає формування в особистості відчуття власної відповідальності перед собою і суспільством, а конститутивним принципом, згідно якого має відбуватися взаємодія всіх складових цієї системи, зокрема учасників освітнього процесу, повинна бути довіра.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Єрмоленко А. М. Монологічна та дискурс-етична моделі відповідальності у суспільстві за доби реконструкції / А. М. Єрмоленко // Цінності громадянського суспільства і моральний вибір : український досвід. – К. : Етна-1. – 2006. – С. 13-31.
3. Кримець Л. В. Децентралізація влади у контексті науково-освітнього простору / Л. В. Кримець // Гуманітарний вісник. Збірник наукових праць Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Випуск 64. – С. 227-241.
4. Маргуліна Л. В. Демократизація освіти : український історичний досвід і сучасність / Л. В. Маргуліна // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 43. – С. 397–404.
5. Радіонова І. Ф. Соціальний капітал у формуванні екстерналій освітньої сфери / І. Ф. Радіонова, Н. О. Ткаченко // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 11-12. – С. 3-7.
6. Фукуяма Ф. Доверие : социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М. : ООО «Изд-во АСТ»; ЗАО НППП «Ермак», 2004. – 730 с.

7. Лазарева А. О., Юшкевич Ю. С. Морально-етичні цінності громадянського суспільства : монографія. Наук. ред. Є. Р. Борінштейн. Одеса : ВМВ, 2016. 260 с.

References

1. Goncharenko S. Ukrayinskiy pedagogichniy slovník / S. Goncharenko. – K. : Libid, 1997. – 376 s.

2. Ermolenko A. M. Monologichna ta diskurs-etichna modeli vidpovidalnosti u suspilstvi za dobi rekonstruktsiyi / A. M. Ermolenko // Tsinnosti gromadyanskogo suspilstva i moralniy vibir : ukrayinskiy dosvid. – K. : Etna-1. – 2006. – S. 13-31.

3. Krimets L. V. Detsentralizatsiya vladi u konteksti naukovo-osvitnogo prostoru / L. V. Krimets // Gumanitarniy visnik. Zbirnik naukovih prats zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi. – 2016. – Vipusk 64. – S. 227-241.

4. Margulina L. V. Demokratizatsiya osviti : ukrayinskiy istorichniy dosvid i suchasnist / L. V. Margulina // Gileya : naukoviy visnik : zb. nauk. pr. – 2011. – Vip. 43. – S. 397–404.

5. Radionova I. F. Sotsialniy kapital u formuvanni eksternaliy osvitnoyi sferi / I. F. Radionova, N. O. Tkachenko // Ekonomichniy chasopis-HHI. – 2011. – # 11-12. – S. 3-7.

6. Fukuyama F. Doverie : sotsialnyie dobrodeteli i put k protsvetaniyu / F. Fukuyama. – M. : ООО «Izd-vo AST»; ЗАО NPPP «Ermak», 2004.

7. Lazareva A. O., Yushkevych Yu. S. Moralno-etychni tsinnosti hromadianskoho suspilstva : monohrafiia. Naук. red. Ye. R. Borinshtein. Odessa : VMV, 2016. 260 s.

Yushkevich Y. S., PhD in Philosophy, Senior Lecturer of the department of philosophy, history and political science, Odessa National Economic University (Odessa, Ukraine) gjs@list.ru

Transformation of the axiosphere of Ukrainian education in the context of European integration processes

The purpose of this study is to determine the way of further development of the modern Ukrainian system of education, that is in the process of transformational changes determined by European integration processes, and to identify the most relevant values for it. Among the methods that were used, first of all, there were hypothetico-deductive method, structural-functional analysis, comparative analysis, hermeneutical methods. It was concluded, that the European integration processes, that characterized the development of the modern Ukrainian society, necessitate the democratization of the social, political and cultural life of our state. The building of education on democratic principles that not only provides Ukraine with the opportunity of harmonious integration into the European educational space, but also becomes an urgent necessity for the general democratization of society. The vocation of the modern education system is the formation of a sense of self-responsibility to oneself and society, and the constituent principle that all components of this system, in particular the participants in the educational process, should interact is trust.

Keywords: *democratization, education system, European integration, freedom, responsibility, trust.*

Юшкевич Ю. С. кандидат философских наук, старший преподаватель кафедры философии, истории и политологии, Одесский национальный экономический университет (Украина, Одесса) gjs@list.ru

Трансформация аксиосферы украинского образования в контексте евроинтеграционных процессов

Целью исследования является определение пути дальнейшего развития современной украинской системы образования, находящейся в процессе трансформационных изменений, детерминированных евроинтеграционными процессами, и выявление наиболее актуальных для нее ценностей. К методам, которые применялись следует отнести прежде всего гипотетико-дедуктивный, компаративистский, структурно-функциональный, герменевтический. В результате данного исследования был сделан вывод, что евроинтеграционные процессы, которыми характеризуется развитие современного украинского социума, обуславливают необходимость

демократизации общественной, политической и культурной жизни нашего государства. Построение образования на демократических началах не только предоставляет Украине возможность гармоничной интеграции в европейское образовательное пространство, но и становится насущной необходимостью на пути общей демократизации общества. Призванием современной системы образования является формирование у личности чувства собственной ответственности перед собой и обществом, а конститутивным принципом, согласно которому должно происходить взаимодействие всех составляющих этой системы, в частности участников образовательного процесса, должно быть доверие.

Ключевые слова: *ответственность, демократизация, доверие, евроинтеграция, свобода, система образования.*